

tingere potest in eo, qui bona possidens carceribus detinatur, aut captivus evadit, qui proinde suis rebus ut non valet, & sic in extrema constituitur necessitate.

COMPENSATIO

2641 *E*s ista interviciantur conditions. 1. Si non spes faciliter rem tuam, quam alius detinet, apud Judicem obtinere, sed difficulter, & gravibus expensis, ob debitoris potentiam, aut Judicis injuriam vel negligiam, & maxime si exinde iniuriam debitoris tuecas. 2. Si non adiit periculum aliquis dñm, aut infamia tua, aut alterius innocentis. 3. Ut opportuno tempore tuos heredes, aut debitores, vel ejus heredes monetas, debitum jam esse solutum, ne ictus tuis heredibus solvatur; his conditionibus adhibitis, licet pores occultant compensationem adhibere, rem alterius surcipiendo aut detinendo pro tua re, quam certò iustificare ille detinet, quia tunc non es fūs, sed iustus compensator; quilibet enim habet ius ad recuperandum suum indemniss. Quia facta compensatione, res alterius in tuum dominium transit, ita ut, si pectat, tibi pectat.

QUÆRES.

2642 Petrus misit Paulo tibi debitori donum, an possit illud pro te restituere in compensationem?

Resp. cum Tamb. te posse, si donum sit acceptatum à tuo debitor, quia tunc accipit rem debitorum, ad quam habes ius. Non posse, si non sit jam acceptatum: quia accipis rem Petri, in quam non habebas ius.

FAMULUS

2643 Compensari non potest per hoc, quod putet operari suam esse maiorem salario, quod recipit; quia vel id putat sub dubio, vel probabilitate, si sub dubio, non potest dominus spoliari possessione certa per ius dubium alterius; si probabilitate, adhuc ad iuraciones probabiles pro domino, qui proinde non potest spoliari possessione certa per privatum iudicium ipsius patris; sed est remittenda res iudicio Judicis, vel prudentis, & docti Confessoris, qui plura considerare debet.

Et præterea considerare debet. 1. In conductione famulorum triplex dari premium, supremum, medium, & infimum, sicut in mercibus: quod mensurati non debet cum integra sustentatione ipsius famuli, ejusque familiae, sed cum labore laboris. 2. Conseruendum. 3. Si famulus rogaris dominum pro suo famulatu, quia merces ultronee viles sunt. 4. Si stipendium sit tenui, sed si dominus habuerit alios, qui pro eodem salario famularent, tunc famulus occulte se compensando, damnum inferret domino; non sic si dominus alios non habuerit: vid. num. 2439.

2644 Si famulus paupertate coactus suum famulatu venderetur preio tenui, minori infimo, & non essent alii, qui pro eo servirent, concedit Tambur. tom. 2. pag. 490. num. 60. quod possit famulus se refarcire, quia tunc non est causa damnis emergentis domino, unde non est fraudandus famulus justa mercede.

2645 Pute autem eum se refarcire non posse; quia in conventione expresso condonavit dominus partem iusti stipendi; & quidem liberè; nam non fuit coactus coactio ne extrinseca facta à domino, sed conventionem preio tenui liberè elegit tamquam medium ad propriam paupertatem sublevandam. Tum quia hic videtur ultroenus venditor sui famulatus: & dominus, si famulus renuntiet, licet alios non inveniret, vel tali famulatu se priuatis, surripere quacumque voluerint, docet Diana cit. Idque nedum ratione compensationis injuriarum captiuitatis, &c. & damnorum in suis negotioribus, & bonis, ob absentiam à patria; verum etiam iure belli, & ex praesumpcio Christianorum Principium voluntate: Turca namque sunt publici hostes, & Christianorum dominia, ac bona tyrannie usurpaverunt, & possident. Unde Præcipes Christiani habent contra eos ius perpetuum bellum gerendi, bonis spoliandi, & compendiendi; at quia non valent ex se ipsis id immediatè ad equalitatem præstare, rationabiliter presumunt illud privatim fidibus concedere, maxime ad hostium vires debilitandas. Unde in part. 7. tract. 7. ref. 1. t. conciliat: *Sed me consilente, servū Christiani à Turcis fugientes, bona ab ijsi fablata secūrē sibi retinent & expendant, etiam in quacumque maxima quantitate.*

2646 Quoties autem famulus est mortaliter ceterus de iustitia domini, & majori salario sibi debito, quod alter commode obtineat non potest, tunc potest licet per occultam compensationem se refarcire; quia tunc non est simpliciter putans, sed certò scens, & quilibet habet ius ad reparandum ius proprium certò laesum.

2654 Ind

2647 In tali casti erit famulus. 1. Si invitus fuerit à domino coactus dolo, minus, &c. ad servicium preio minotis, infimo, iusto. 2. Si dominus pretium minus solvat, quam fuerit in pacto convenitum. 3. Si dominus salariū solvat, non in pecunia, sed in aliis rebus, quibus non eget, & quas cogitur vendere viliori preio; vel si eget, dominus tradit cariori preio, & famulus soler emere benigniori, quia tempore opportunio, quo solent inferiori preio emi; quia sic patiuntur dñm, & nihilominus non valet tales merces domino recusare sine proprio dñm. 4. Si dominus ultra famulatum, super quo est facta conventione, alium extraordinarium famulatum imponat, qui distincto salario soler conducit; tunc potest famulus se refarcire, quia nemo presumunt velle servire gratis, nisi id expreſſerit, aut intentione servienti gratia habuerit.

2648 Id dixi de famulatu extraordino, nempe de alio famulatu notabilis, qui à persona distinguitur, & preio distincto fieri solerit; quia sunt plures ordinari famulatus, qui ultra conventionem à famulis gratis præstari solent dominis, adeo que non possunt licet de illis se refarcire: v. in pag. 3. prop. 37. ab Innoc. XI. dñm.

2649 Dominus non tenetur in conscientia salutum famulo in infirmitate solvere, sicut non tenetur conductor pensionem solvere, quando non uitetur re conducta ob defectum locatoris. Valde tamen laudo piam confitudinem, qua Panomni extat quanplurimum nobilium, qui integrum salariū famulū in infirmitate solvant; certos ad opus charitatis tam sanctū enīx monē.

2650 Domina volens plures tabulas depingere vocavit pictorem; at quia fuerunt discordes in quantitate preio, ei ad pingendum se obiulit famulus qui perfecit picturas, sed nullum ei fuit solutum preio. An possit occulte se refarcire?

Respondit, posse, si non fuit facta conventione, nec habuit intentionem pingendi gratis, quia dignus est operari mercedis suas; & quando agitur de labore, & opera notabilis, nemo presumunt velle præstare gratis, nisi expreſſerit. At non debet sumere preio, ut alii pictores, sed minus, uti ultroenus vendori sui industrie, & opera. In quo preto computari debet defectus famulatus, si notabiliter ob picturam à famulatu defecrit: vid. num. 2463.

QUÆRES II.

2651 An licet Christianis surripere à Turcis, & Mauris?

Ut solita clatitate procedam, dicam prius de Christianis existentibus in paribus Turcarum, & Maurorum, postea de Turcis & Mauris existentibus in paribus Christianorum. Quantum ad Christianos existentes in paribus Turcarum, & Maurorum.

2652 Certum est, quod Christiani, qui iustificare ab infidelibus captivi detinuntur, cuiusmodi sunt, qui detinuntur à Turcis, aut Mauris, licet possint à domino particulatius surripere, quantum sufficit, ut redimantur, & est necessarium ad fugam, & iter ad fūs. Ex Decr. S. Congreg. S. Officii 13. Augusti 1630, apud Diana part. 5. tract. 13. ref. 98. & Peyr. de Prizel, pag. mibi 330.

2653 Quod autem servū Turcarum possint tam à suis dominis, & ab eis, à quibus sunt iurias affecti, seu capi, surripere quacumque voluerint, docet Diana cit. Idque nedum ratione compensationis injuriarum captiuitatis, &c. & damnorum in suis negotioribus, & bonis, ob absentiam à patria; verum etiam iure belli, & ex praesumpcio Christianorum Principium voluntate: Turca namque sunt publici hostes, & Christianorum dominia, ac bona tyrannie usurpaverunt, & possident. Unde Præcipes Christiani habent contra eos ius perpetuum bellum gerendi, bonis spoliandi, & compendiendi; at quia non valent ex se ipsis id immediatè ad equalitatem præstare, rationabiliter presumunt illud privatim fidibus concedere, maxime ad hostium vires debilitandas. Unde in part. 7. tract. 7. ref. 1. t. conciliat: *Sed me consiliente, servū Christiani à Turcis fugientes, bona ab ijsi fablata secūrē sibi retinent & expendant, etiam in quacumque maxima quantitate.*

De VII. Praecepto Decalogi. Cap. IV.

183

CAPUT IV.

De restitutione.

2654 Imò eadem ratione in part. 5. cit. cum Molina idem extendit ad Christianos liberos in terris Turcarum manentes, cum hac tamen limitatione, ut non adit scandalum, dñm aliorum Christianorum, mendacium, perjurium, aut fraude fidelitatis, ad quam tenetur, qui sub fide Regia ibi morantur, aut negotiantur. Et aliqui putant (sequitur Diana) etiam in his calibus peccare quidem Christianos bona Turcarum surripiendo, non teneri tamen ad restitutionem. 1. Quia contra Charitatem, Religionem, aut fidelitatem peccant, non contra iustitiam communiat. 2. Quia restituendo augentur vites hostium Ecclesiæ. 3. Quia licet non quoad modum, quod substantiam presumunt consensus Principi Christianorum. Addit tamen,

2655 (Sed ego hanc sententiam non approbare, in cau quo inter Christianos, & Turcas adiit tempus tregue, vel alii causis salviconductus; in his enim calibus non potest presumi consensus Principi neque quoad substantiam, neque quoad modum.) Ita Diana.

2656 Quantum autem ad Turcas existentes in locis Christianorum (quidquid alii teneant) omnino dico non posse Christianos illorum bona surripere sine peccato, & onere restitutionem, si pacifici in nostris locis degant: Nam (scilicet scandali, & malis, que quidem vitari non possent) vel morant ratione tregue, salviconductus, aut ut publici negotiatori sub fide Regia; & tunc recurrit doctrina P. Diana de num. 2655. Tum quia negotiatori solvent super meritos debita vestigia Principi Christiani. Item promissio & pacum est contractus, qui inducit obligationem iustitia. Vel morant ut personae private, five liberi, five servi, & tunc sunt subtili Principibus Christianis, adeoque quoad hoc sunt uti alii subditu tractandi.

2657 Ex dictis sequitur, non peccare Christianos in terris Turcarum existentes, fraudantes gabellas à Turcis impositas; nec in terris alterius Principis fidelis, qui iusto titulo possidet terras iugulat Principi fidelis ablatas, Diana part. 7. tract. 7. ref. 65. num. 2707.

QUÆRES III.

2658 An uxori licet vivere ex bonis mariti furo vel per usum acquisitis?

Resolutionem dat Verricelli tract. 3. queſt. 32. num. 4. R occassione alterius casus: *An scilicet soror pauperis uxoris licet vivere ex cibis à sorore adultera empta ex pecunia adultero furata, dummodo ipsa eorum adulterio, aut furto non cooperatur?* Et est, ut sequitur:

Pofit exercuti huc mulier ex altera capite, & suppono probabilem esse opinionem licet posse uxorem vivere ex bonis mariti per usum acquisitis: ita Nazzari var. cap. 17. num. 268. Vafquez de restitu. cap. 11. dub. 3. Molina tom. 2. disp. 330. § de uxore, Layman. lib. 3. tract. 3. cap. 11. in fine, contra Sylv. vide Ufz. 7a 8. queſt. 2. Quam tamen opinionem ego cum aliis, qua restrictione admitterem, nempe si pecunia usurrum efflent confusa cum aliis mariti, vel ab isto expensis in empionem ciborum, quia pecunia post confusione, & cibi empti, sunt in dominio mariti; secundum effectus de ipsi pecunia usurritis in individuo extantibus, has enim pecunias, utpote alienas, mulier consumere, & re, & expenditure nequit. Ratio hujus opinionis est, quia cum pecunie confusa, & cibi empti, sint in dominio mariti, qui ex iustitia tenuit non solum re, sed future usuras, sed etiam ex iustitia tenuit præbtere alimenta uxori; ita non peccat, si accipiat, quod est sibi ex iustitia debitum; etiam cum prejudicio creditum, seu solventiam usuras.

Eodem modo dici posset in casu nostro: soror adulteria, cum sit minoris pauper, tenuerit ex iustitia aere sordidum pauperitatem, Glos. & DD. in l. quod filium, f. ubi pupill. educt. Surdus de alim. tit. 1. qu. 25. ergo ista soror pauperitatem innocens non peccat, si accipiat, quod est cibis de iustitia debitorum ex pecunia furata, modo ipam individuali furata pecuniam non accipiat. De furto, agunt Scutis in 3. disp. 38. queſt. un. litt. A. in 4. disp. 15. queſt. 2. litter. K.K. Mafsi in Theol. mor. disp. 9. queſt. 1. Joan. la. Crux, pag. 140. Bonac. tom. 2. pag. 535. Dian. part. 5. tract. 13. ref. 98. tract. 5. ref. 34. part. 1. tract. 6. ref. 34. & alibi, Tamb. tom. 1. pag. 216. Bulemb. lib. 3. tract. 5. Cardenas disp. 23. Mendo, de furto sacrilego: v. num. 560. & 254. num. 1521.

2659 Hinc 1. qui habuit voluntatem efficacem rapiendi

secundum nomen, ex D. Thoma, est alius in sua possessione, aut dominio iterata statu. Secundum ten. per Juristas: Est actu iustitiae, quo reparatur ad equalitatem damnum proximo ilatum per iuriam. Per Scutum in 4. disp. 15. queſt. litt. A. est redditio iustitiae commutativa ad equalitatem. Injuria, alia est materialis, quando damnum est illatum inadvertenter, aut bona fide: alia formalis, quando est illatum scienter, ut cum scienter quis tem alterius surripuit, aut si bona fide accepit, accidente mala fide, retinet, & non vult restituere.

2660 Obligatio restitutio folum oritur ex iustitia commutativa lefa; unde si laiso sit contra charitatem, aut aliam virtutem, non obligat ad restitutionem. Imò neque ad restitutionem obligat iustitia distributiva lefa, nisi sit ei annexa iustitia commutativa: v. num. 2355.

Hinc Prelatus conferens beneficium non curatum digne, omisso digniori, peccat mortaliter, sed non tenetur ad restitutionem: quia folum iustitiam distributivam dedit. Si vero telicō digniori conferat digne beneficium curatum, & peccat, & tenetur ad restitutionem, quia dedit iustitiam commutativam: nam eo ipso, quod Prelatus indicit concursum, fit contractus quidam innominatus: Do ut des; ac proinde Clericus ad examen accedit, si tuo competitori prevaleat, acquirit ius strictum ad petendum, ut illi derit: v. num. 1281. quod est objectum iustitiae commutativa.

2661 Ad beneficia autem, ex Trid. seſ. 24. de refor. capit. 1. promovunt sunt digniores. Nec dicas Concil. per ly. digniores, sumere comparativum propositivo, aut id dicere folum ad excludendos indignos; quia est extorta expeditio, dum Conc. clare uitit comparativum, illudque replicat: digniores, & Ecclesia magis miles: v. in pag. 5. prop. 47. ab Innoc. XI. dñm. v. n. 1282. & seqq.

2662 Quod si in concursu duo repertiantur aequalis meritum, non potest Prelatus aliquid ab uno recipere, ut illi præ alio conferat; & si accipiat, tenetur restituere, quia ex iure Can. beneficia sunt conferenda gratis: v. in pag. 2. prop. 22. ab Alexand. VII. dñm.

RADICES RESTITUTIONIS

2663 **S**unt quatuor. 1. Ex iusta acceptione, aut retentione. 2. Ex re accepta. 3. Ex damno illato. 4. Ex contractu. *In iusta acceptione* habetur, cum quis tem alterius scienter invito rationabiliter domino surripit; & dictus possessor male fidei: *Res accepta*, cum quis tem alterius bona fide accepit, seu possedit; & dictus possessor bona fidei, qui statim ac advertit, & venit in cognitionem tem esse alterius, tenuerit restituere, ut iusta; alia incipit esse iugis detentor: *Damnum illatum*; ut cum quis per actionem iustitiae damnum alteri infert, verbi grat. occidendo, segetes comburendo, &c. *Ex contractu*, qui si tuit advertenter iusta celebta, & equivaler iusta acceptioni; si bona fide rei accepta. 2. *Ex contractu iusto*, sed postea lefo, vel ob pacta, & conditions non observatas, vel ob moram culpabilem in solvendo, elapsi termino.

2664 Obligatio restitutio ex delicto, nempe ex iusta acceptione, seu retentione ex re accepta, perpetuante mala fide, ex damno illato, & ex iusto contractu, non oritur in foro conscientia, nisi adiactio iusta externa, que sit peccatum mortale: quia pena debet esse proportionata culpe; unde pena gravis, qualis est de restituenda re gravi sub onere peccati mortalis, prelupantem debet culpam mortalem. Imò esse debet culpa efficaciter, & effectu laides iustitiam commutativam, qualis est sola actio iusta externa. Unde qui dannum est passus in suis bonis sine culpa mortali ledens, putare debet fulmen de celo cecidisse, & rem suam consumptam reputare, inquam, causus fortuitus. In foro externo sufficit culpa legalis. Tamburinus, tom. 1. lib. 4. tract. 3. cap. 2. §. 1. ex Com.

2665 Hinc 1. qui habuit voluntatem efficacem rapiendi

M 4 aut

aut retinendi rem alterius, sed retractata voluntate non fecit, non tenetur ad restitutionem, quia peccavit mortaliter, sed peccato interno; per actionem iustitiae, non extrancam, sed internam, contra normum praeceptum,

2666 2. Qui furatus est quid modicum, cum intentione continuandi usque ad quantitatem notabilem, sed ad eam non pervenit; non tenetur sub mortali; sed solum sub veniali, ad restituendum illud modicum ablatum; quia licet peccavit peccato mortaliter interno, culpa externa non fuit gravis. Similiter non tenetur ad restituendum, si damnum grave intulit, verbis grat, incendit fagorum, venenum dedit, sed finis culpa, aut eum sola culpa veniali, ratione inadvertentie, aut indeliberationis actus. Omnia videlicet tom. 2. n. 116.

2668 Obligatio vero restitutionis ex contractu justo, oritur etiam sub mortali ex sola culpa iuridica sine culpa theologia, seu mortali, quia non oritur ex delicto, sed ex conventione, & pacto in ipsa natura contractus imbibito. Maistrus disp. 7. quest. 2. num. 18.

2668 Culpa iuridica (ait Franch.) est omisso diligentia,

quam quis adhibere tenetur. Est triplex, lata, le-

vis, & levissima; lata est omisso illius diligentia, quam

communiquer adhuc solent homines ejusdem conditionis,

vel major pars eorum, ut quis librum commodatum re-

tingat in loco publico, unde fornicatur. Tunc dicetur

perisse culpa lata communitarii. Lexis est omisso illius

diligentia, quam homines diligentes sua conditionis ad-

hibere solent, ut si quis rem commode reliquit in cu-

bculo, vel arca non obseruat; tunc dicetur perisse cul-

pa lata illius. Levissima est omisso illius diligentia, quam

homines diligenter solent adhibere solent, ut si rem com-

modatam reliquit in cubiculo, quod patavio obseruat,

sed non tentavit, an esset bene clausum, &

revera non erat clausum; tunc dicetur perisse culpa le-

vissima.

In contradicibus factis in favorem solius dantis, ut est depositum, non venit, nisi dolus & culpa lata. In contradicibus factis in favorem solius recipientis, ut est com-

modatum, venit etiam culpa levissima.

2669 In contradicibus factis in favorem utriusque, tum dantis, tum recipientis, ut sunt pignus, venditio, locatio, &c. venit culpa lata, aut levius, sed non levissima; unde si commodis Petrus equum ad inservientem, si equus pereat ex culpa lata, aut levius, minimè si ex le-

vissima. Tambur. vid. num. 649.

2670 Depositarius, si salarium accipiat, tenetur etiam ex culpa levius, quia runc depositum evadit factum in gratiam utriusque; tunc namque, cum depositarius accipiat premium, tenetur ex iustitia rem depositum mar-

jori diligentia custodiare.

2671 Eos, qui ex officio ad impediendum damnum tenentur, & non impediunt, non teneri ad restituendum, nisi ex culpa lata, ait Bertholdus; quia non tenetur qui in suo officio ad diligenter maiorem ea, quam homines talis professionis solent ordinari ad adhibere.

2672 Causa fortuita, est inopinatus eventus rei, quem humana providentia non potest; neque impedi-

re; ut mors equi absque ulla culpa, tempestas mari, ri-

na domus, nraegram, via fluminis, & similia.

2673 Nullus tenetur regulariter ad damnum, quod in-

tervenit casu fortuito, nisi in tribus casibus. 1. Quando

culpa praecedit casum, ut qui equum commodatum usque

Florentiam duxit Bononiam, & in itinere Bononiam

versus raptus est a latronibus; tunc enim culpa praecedit.

2. Quando praecedit mors culpabilis, & per hanc perire

equum commodatum; dammodo tamen non esset etiam

res peritura apud dominum; licet in furo externo etiam

teneretur, se esset peritura apud dominum causa fortuito.

3. Quando intervenit patrum, quo quis se obligavit ad

casu fortuitu; Ita Fenech.

2674 Obligatio restitutionis ex contractu iusti, ne-

dum oritur ex culpa mortaliter commissa in celebracione

contractus, sed etiam ex culpa iuridica contra innocentem,

etiam si hoc contingat postea sine peccato, pura

quia ad malitiam gravem non advertit; aliquo pejoriori

conditionis esset, qui iudeo contraxit, eo qui iustitiae, si

sola culpa iuridica illum obligaret, non istam. Unde si

Petrus minus cogosset Paulum ad locandum ei vili pre-

rio equum; tunc si equus conductus moretetur ex sola

culpa iuridica conductoris, tenetur conductor, nemum

ad restituendum premium justum; conductoris ex iusti-

zia contractus, sed etiam premium equi ex culpa iuridi-

ca: in casu, non solum lata, aut levi, sed etiam levissi-

ma; quia hic contractus locationis, qui alias sit in

gratiam utriusque, in praesenti est factus in gratiam so-

lius recipientis.

2675 Qui uitium deposito, aut locato, verbis gratia

pecunia, equo, &c. & hac causa pereat, aut fiat deter-

ior, tenetur restituere; quia excelsit modum depositi,

& locati.

2676 Commodatarius non tenetur restituere lucrum

percepit ex negotiatione pecunia in commodatum ad

ponit accepit. Clericatus cap. 82. num. 18. quia ex

sua industria provenit; vid. n. 2376.

Quod procedit à fortiori, quia neque fur tenetur re-

stituere lucrum perceptum ex negotiatione pecunia fur-

ta, nisi dominus effet pariter ex ea lucratur; quia tale

lucrum ex sua industria.

2677 Tamen tenetur restituere lucrum, quod ex ipso fru-

ctuera comodata perceperit, puta partus ex illa natu;

aut lucrum, si eam locavit. Clericatus cit. Quia hi fru-

ctus domino cedunt; vid. num. 2675.

quia contractus, sed etiam premium equi ex culpa iuridi-

ca: in casu, non solum lata, aut levi, sed etiam levissi-

ma; quia hic contractus locationis, qui alias sit in

gratiam utriusque, in praesenti est factus in gratiam so-

lius recipientis.

2678 Qui uitium deposito, aut locato, verbis gratia

pecunia, equo, &c. & hac causa pereat, aut fiat deter-

ior, tenetur restituere; quia excelsit modum depositi,

& locati.

2679 Commodatarius non tenetur restituere lucrum

percepit ex negotiatione pecunia in commodatum ad

ponit accepit. Clericatus cap. 82. num. 18. quia ex

sua industria provenit; vid. n. 2376.

Quod procedit à fortiori, quia neque fur tenetur re-

stituere lucrum perceptum ex negotiatione pecunia fur-

ta, nisi dominus effet pariter ex ea lucratur; quia tale

lucrum ex sua industria.

2680 Qui occidit alterius animal suum possessionem

dannificans, peccat mortaliter, & ad restitutionem te-

neat; quia non habet ius occidendi, sed tantum expel-

endi, & satisfactionem exigendi. Non aliter proprium

damnum impedit non posse. Turianus paritatem assert

ad eo, quia alienam dominum vicinam dirigit, per quam

ad suum incendit erat pervenitum. Fenech.

Ex domo illato à proprio servo, aut animali, non

tenetur dominus in foro conscientie restituere, si ipse

in culpa non fuit; tenetur in foro extero.

2681 Causa: Plures officiales, quibus ex officio, &

justitia incumbit cura exigendi annus redditus cuiusdam

domini, unitim fraudant; & summam fraudis pro sum-

gulis dividunt, eamque dant etiam uni, cui frus di-

placet, adeoque ipse non fraudat, sed portionem ab eis

accipit, qui rationabiliter simus mortem, si non accepte

manifeste nolentes, prudenter discernens, eas partem fibi

dare, ut sine tutore, ne manifestentur; ipse autem

frus portionem fraudis, quam recipit occidit, restituere

domino queritur in peccato, & tenetur ad restitu-

tionem in solidum:

Respondeo, non peccare, nec teneri ad restitu-

tionem in solidum, quia iste utiliter gerit rem domini;

nam alijs supponunt determinati ad furandum; unde

si hic non aduerserit, determinati non recipere, eam

proportionem non recipere, eam

qui frus fornicatur, & proportionem non recipere ad re-

stituendum, sed id reddendum domino, ac ad mortem

vitandam; nec per portionem aliorum, ad quam coo-

peratur, quia illa respectu aliorum, non respectu hu-

ius est furium; nam respectu hujus dominus non est

invitus, & si invitus, non rationabiliter invitus, quia

non potest dominus rationabiliter, & justè pretendere,

ut suis officiales rem suam custodiant cum jactura bo-

nii superioris ordinis: vid. num. 229. & 231.

2682 Si determinato ad majus malum inferendum de-

terminante perfide, quod non potest avertire, consulas

minus malum inferendum idem: v. gr. determinato ad

occidendum Petrum, consulas, ut furetur, aut eum ver-

beret; & determinato ad furandum centum à Petro, con-

tas, ut furetur quinquaginta ab eodem; nec peccas,

nec ad restituendum teneris, quia genit utiliter rem

domini, qui non est rationabiliter invitus. Peccas au-

tem, & ad restituendum teneris, in defectum furis, si

consulas minus malum inferendum alterius; de quo ille

non cogitaverat, quia tale consulus est in prejudicium,

& damnum tertii, quod illud passus non erat. Si

verò sit determinatus ad furem, sed anceps ma-

net, an debet fureti à Petro paupere, vel à Paulo di-

vite; si non potest avertiri, licetum est consulere, &

monere in genere: Majus malum esse furum à paue-

re, quam à diuine; quanvis enim illicius sit facere

malum ut veniat bonum, verbi gratia, committere

furam, ut inde redimatur vita captivi: non est illi-

um, determinato ad majus malum consuleret minus;

vid. à num. 376.

2683 Confessarius, si culpabiliter omisit monere po-

nitentie de restituione, peccavit mortaliter, & tenetur

monefe penitentem, si ex eius taciturnitate motus

fuit ad credendum, se non teneris; non tenetur autem,

si non moneat, ipse in defectum penitentis restituere;

quia non tenetur ex officio, & justitia proprie bonis

temporalibus aliorum, sed bono spiritu penitentis.

Fenech. Si vero positivè diffusat restituendum debilitam

vel suscit solutionem indebat culpabilitate, tenetur

inonere de errore, alias tenetur ipse, uti ex re accepta;

Quid si vestem pretio emisti, nihil preter vestem at-

trahere restituere teneris. Item si vestis sit consumpta,

in id si cam perdidisti, aut tua culpa destruxisti, ad ni-

hi tenoris, si in nihilo factus sis ditor, quia stante

bida fide, non peccatis contra iustitiam.

2682 Si bona fide rem alienam tibi donatam, v. gr.

ab officio, beneficio, &c. peccavit mortaliter, si id fe-

cerit ex odio, & non ex iusta causa; si non tenetur

ad restituionem, quia non peccavit contra iustitiam;

ad eam autem tenetur, si impedierit per vim, frau-

dem, aut mendacium, & illa erat dignus & habebat

spem: minime, si erat indignus, aut si dignus, spem

non habebat: quia illa erat dignus, & habebat spem,

qui eum fraude impedivit, fuit causa efficax danni,

& quilibet habet ius furendum, ut non impeditur ini-

què ab officio, quo illa dignus, & ad quod obtinendu-

rum habet spem, hinc ille restituere tenetur prudens

non obligat ipsum, ut in gratiam alterius patiatur damnum innocens. Tum quia contractus emptionis factus cum fute, licet revera non transferat dominium rei, quia est alterius, est validus; quia per eum fuit venditor obligatus emptori de evictione, & damnis inde secutus emptori; unde tenetur illi restituere pretium.

2734 Quid si fuit restitutor isti pretium, tunc tenetur iste recindere contractum cum tertio ei restituto prelio, & re domino; quia tunc nullum damnum reportat, cum jam suum recuperaverit pretium. Si autem fuit non restitutor isti pretium, nec iste tenetur recindere contractum cum tertio, nec illi restituere pretium, etiam si fuerit maior, quia excessus ille cedit sue industria; si vero excessus sit per ipsam rem, que cadentem manens crevit in pretio; tunc est restituendum domino excessus, quia est fructus rei, unde in illo factus est dicitur ex re alterius: v. num. 2740. & 2742.

IN QUO LOCO, ET QUIBUS EXPENSIS.

2735 P offessor bona fidei, seu obligatus ex re accepta, quando cognoscit rem esse alterius, tenetur rem restituere in loco ubi res extat, unde si dominus sit in alio loco, non tenetur eam mittere expensis propriis, sed solum monere debet dominum, ut disponat: qui non tenetur quis cum proprio domino restituere in pristinum statum dominum, quem non habet. Poffessor vero male fidei, hoc est qui est obligatus ex iusta acceptione, tenetur mittere propria expensis, quia dominus non debet reportare damnum ex delicto furi.

2736 Exemplum; Petrus Messana se duxit cum equo Pauli Panormum. Petrus iste, vel equum accepit bona fidei; & tunc tenetur monere Paulum Messanum, ut suis expensis mittat pro equo: vel accepit mala fide, seu rapuit; & tunc tenetur mittere equum Paulo Messanum propriis expensis, insuper solvendo damnum, & interesse, detractis tamen expensis, quas fecit pro sustentatione equi, quas vero ipse Paulus fecisset, nisi expensa ita compensaretur. Elenct ufo equi, quem fecit Petrus.

2737 Si dominus sit ita absens, ut excessiva expensis efficiat facienda a fute pro re mitienda, tunc tenetur restituere, & mittere, si expensis sint aequalibus cum valore rei, minime vero, si sint notabiliter excedentes valorem rei, quia restituto non sit, nisi ut servetur aequalitas; idemque non obligat cum notabilis inequality creditoris, & debitoris; hac ratione universaliter restituto non est facienda cum jactura boni altioris ordinis. Unde poterit iste restituendum differre, si spes, quod approximerit dominum; quid si non sit talis spes, potest restituere consanguineis; & in horum defectum pauperibus, aut in aliquod opus pium pro domino: quia ut docent D. Thomas, & Scotorus, quando restituto fieri non potest, ut profit domino corporaliter, fieri debet, ut profit domino spiritualiter.

Q U A R E S I.

2738 An, qui rem restituendam consignavit viro patre fidei, quia tam amissi, aut pro se surripuit, tenetur iterum restituere?

Q uasiū est fuse resolutum in 2. tom. à n. 175.

Q U A R E S I I.

2739 Ad quid tenetur persona media, si rem restituendam amiserit?

R Esp. Si amiserit cum culpa gravi, & mortali, teneatur quidem restituere; si sive culpa mortali, est dilinguendum: vel amiserit rem eamdem in individuo, & tunc non tenetur restituere; non quidem ex re accepta; quia non extat, nec in aliquo est ex ea factus dicitur: nec ex iusta acceptione, ut supponitur. Solum tenetur ex culpa juridica lata, aut levi, si se obligasset ex contractu, iuxta dicta num. 2668. quod fieri non solet. Si vero res, quam amisi, erat eadem in specie, quatenus eamdem, v.g. pecuniam in individuo, quam restituendam accepit, consumpsit in propriis usus, tunc tenetur eam restituere; quia res domino pertinet, & sic perit ipsi persone media, cuius erat,

Q U A R E S III.

2730 Petrus Matriti mutuavit Paulo mille aureos, cum pacto, ut elapsi termino ea redderer, ubicumque ipse reperiretur: interim Petrus pervenit Panormum duce cohortis, & quia est elapsum tempus mutui, queritur, an Paulus tenetur eos mittere suis expensis?

R Esp. cum necessaria distinctione: vel Petrus erat summa illam conservator, & secum translatus Panormum, sive in individuo, sive in specie, sive in aequalitate: vel si habuerit Matriti, omnino fuisse ibi consumptus, & nullo modo translatus: si secundum, tenetur Paulus mittere eam summam Panormum propriis expensis cambii; quia ex mutuo in gratiam Pauli quoad cas expensas emerit damnum Petri. Si primum, debet mittere expensis Petri; unde debet reddere deductis ex summa expensis cambii; quia nullum Petru emerit damnum ex mutuo; nam pars expensas fecisset, aut paria pericula subficeret Petrus scelus mutuo, transferendo illam Panormum; adeoque si mittere summa illa expensis Pauli, Petrus reportera lucrum ex mutuo, & sic usuram committeret.

QUANDO EST RESTITUENDUM.

2731 P racceptum restituendi includit saltem praeciput negativum non retinendi rem alienam; ratione cuius reducitur ad septimum Praeceptum Decalogi, Non furaberis: adeoque obligat semper, & ad semper, ita tamen, ut quod actuū internū, statim ac advertit quis rem esse alienam, debet habere animum restituendi: quod actuū vero externū executionis, non tenetur statim, ac advertit, sed capta temporis opportunitate: aliquo id advertens noctis tempore in lecto, surgere debet ad restituendum. Quod si habeat animum non restituendi continuatum, manet in continuo peccato mortali, si res sit gravis: quantum ex Augst. epistol. 54. ad Macedonium: Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Si autem animus interrupatur, ut si volens restituere retractet voluntatem restituendi, tota peccata committit, quot actus interrupti.

Qui est obligatus ex contractu, non tenetur restituere, nisi adimpleris conditionem, & elapsi termino in contractu praefixo: quid si eo elapsi sit in mora culpabili, tenetur sub mortali ad restituendum, in modo omne damnum, & interesse: fecus, si sit in mora per paucos dies.

Liberatur ab onere restitutiois, sive pro semper, sive ad tempus, si justa adiuta causa, de qua modis: v. num. 2739.

2732 Confessor non debet absolvere penitentem, qui tenetur statim restituere, si ter, vel quater eidem, aut alteri Confessorio promisit restituere, & non fervavit promissum: quia rem alienam detinens, quam restituere potest, est in occasione proxima voluntaria peccandi, non minus quam qui detinet concubinam, quam potest abdicere.

C A U S A E EXCUSANTES A RESTITUTIONE.

2733 Sunt plures. 1. Impotencia physica, qua quis non haberet quid restituere. 2. Impotencia moralis, quando quis restituere non potest sine probabili periculo damni altioris ordinis sui, aut suorum. Bonae, in quibus homo non potest damnum pati, sunt quatuor, anime, corporis, fame, & substantia corporalis; quorum unum est altioris ordinis altero, ut gradatim ponuntur; restituto autem cum sit ad pondendam aequalitatem, non est facienda cum jactura boni superioris ordinis; hinc restituto substantia corporalis non est facienda cum periculo prudenti peccati mortalitatis, vita, seu damni corporis, aut cum infamia: vide supra num. 2727.

2734 Quae causa si sit perpetua, perpetuo excusat quis a restitutiois; si ad tempus restitutioi funderit, seu diffiterit. Sæpe dilatarunt tempus restitutiois ex rationabiliter presumpta voluntate creditoris.

2735 Qui

De VII. Praecepto Decalogi. Cap. IV.

189

Q U A R E S II.

2736 Item, si damnum, quod patitur debitor restituendo, non sit notabilitate magis, sed aequali damno, quod patitur creditor ex dilatatione, tenetur debitor restituere statim, quia tunc potius est conditio creditoris.

2737 Cessio horum excusat in foro externo: in foro autem conscientia, qui cessit bonis, excusat, non ratione refectionis, sed ratione impotentiae: unde si perveniat ad pinguum fortunam, tenetur restituere.

2738 Tenetur quis sub mortali restituendum differre, si prudenter judicet restituendum futurum in grave damnum creditoris, vel eum abutendum in grave damnum tertii: quia tunc cooperatur ad malum.

Q U A R E S I.

2739 Famulus rapuit a suo domino summam pecunia per quamplures vices, unum circiter scutum pro vice, hic est gravitas familia, ut salariari vix ei sufficiat ad sustentationem. An tenetur statim data temporis oportunitate restituere?

R Esp. cum distinctione: vel iste retinet eandem pecuniam in individuo, & tunc tenetur statim restituere: quia si res extat, dominio extat, & sicut pecunia quis etiam in gravi necessitate rem alienam surando, ut in num. 2637, ita rem alienam detinendo; & nemo debet tollentur de furto, nisi sit in extrema, aut quasi extrema necessitate, quatenus si restituere, redireetur in extrema necessitate: v. num. cit. Nec dominus tenetur dare salarium correspondens familiæ, sed labori famili, num. 2643.

2740 Vel iste pecuniam domini miscuit cum sua notabilis, ut discerni non valeat; & tunc si res cumulo extet, licet non tenetur restituere eandem pecuniam in individuo, cum per mixtum eius factus sit dominus, tenetur quamprimum restituere tantum in specie de illo cumulo. Quod si in dies pecuniam de cumulo in magna parte confundit, ita ut summa modice considerationis remaneat, minor nedum pecunia surrepta, sed propria, quam eo tempore successivæ habuit, eaque pro tenui sui familia sustentatione utatur; tunc epicheia est tenuum: non est enim cogendum, ut statim restituat rotam illam modicanam sumam, que ex cumulo remaneat; sed ut restituat paulatim; iuxta propriam possibiliter, ut discutimus de eo, qui rapuit, & res rapta consumpsit; aliquoquin in gravissimas reduceretur angustias, & ita rationabiliter de domini voluntate presumitur:

2741 Epicheia, est virtus faciens, ut legis rigore relatio, amplectamur, quod recta ratio dicitur, & quod rationabiliter facies superior, aut dominus, si adesset, aut fecerit.

IN REBUS MIXTIBILIBUS.

2742 Sunt plures. 1. Impotencia physica, qua quis non haberet quid restituere. 2. Impotencia moralis, quando quis restituere non potest sine probabili periculo damni altioris ordinis sui, aut suorum. Bonae, in quibus homo non potest damnum pati, sunt quatuor, anime, corporis, fame, & substantia corporalis; quorum unum est altioris ordinis altero, ut gradatim ponuntur; restituto autem cum sit ad pondendam aequalitatem, non est facienda cum jactura boni superioris ordinis; hinc restituto substantia corporalis non est facienda cum periculo prudenti peccati mortalitatis, vita, seu damni corporis, aut cum infamia: vide supra num. 2727.

2743 Hinc si sit fure, qui tritum altius cum suo immiscuit, emas, etiam mala fide, magnam tritum, in modo rotam quantitatem ex cumulo, ad nihil te teneri, sit Tamb. tom. I. num. 27. quia sit vendidit ex suo; quod non prefata mixtio transferit dominum, & aquivaleat consumptio, & solum remanet in fure onus ad restituendum per equivalens: Et ex alia parte emptor, cum solverit pretium, in nihil factus est dicitur. Item ait, si eam dono accepisti, & fut sit aliunde potens restituere, quarenus alia possidet bona: quid si non sit aliunde potens, fatetur te teneri restituere; quia per donum, quod accepisti, sur factus est impotens tua causa, & tu dicitur; ita discurrat Tamb. cit.

1 Qui sine vi aut fraude impedit ne quis instauraret heredem, vel legatarium aliquem, quem gratis instituere solebat, vel curavat aliquod testamento jam factum, mutari, & alium heredem instituere, etiam ex odio, vel malo animo fecerit, non tenetur ad restituendum.

2 Qui per vim, & fraudem impedit ne alter conserueretur beneficium, quo dignus erat, vel impedit dignum a consecutione beneficii, vel officii ut daretur minus digno tenetur ad restituendum digno, quanti iudicis prudentis ea spes valebat, (nisi dignus nullam spem haberet ad dictum beneficium consequendum,) & Ecclesiæ aut Reipublicæ, que dannum patitur.

3 Qui per vim, & fraude impedit multos competitores at aliquo beneficio, vel officio assequendo, quod sperabant, tenetur singulis restituere, quanti spes cum ratione valebat.

4 Qui beneficium, vel officium tradendum dignum curavit vi, vel fraude, ut daretur digniori, non tenetur ad restituendum: securus si procuraret, ut conferatur aequum digno, tunc enim tenetur ad restituendum illi, quem impedit.

5 Qui vi, & fraude retrahit, & avocat procuratorem aliquod officium, tenetur ad restituendum.

6 Qui per vim, & fraudem impedit ne pescator, aut venator pescatur aut venatur, tenetur ad restituendum arbitrio prudentis viri. Item qui per mendacium impedit aliquem ne faceret elemosynam pauperi: dicendo illum non esse pauperem, tenetur ad restituendum.

7 Qui fecerunt alterius cognovit per injuriam, & eo utitur in suum comodum cum damno alterius, aliquan-

aliquando non tenetur ad restitutionem, v. gr. Petrus scribit Romanum ad Paulum vacare Beneficium in Mensa Pontificis, littera venient in manus Joannis, qui eas agit, & postea clausas reddit Paulo, sed illum preveniens imperat beneficium; Si Joannes litteras tempestive tradidit, probabilius est illum non teneri ad restitutionem.

8 Qui fraude, aut mendacii impedit ne alicuius bona ob etiām fisco addicantur, non tenetur ad restitutionem. Idem dicendum de rebibus, qui falso testimo impudente sententiam, & consequenter confusione. Et idem de multis aliis caibus, sicut in prædicto occurritur.

9 Qui provocatus ad pugnam descendit, non tenetur ad restitutionem damni ob vulnus aut mortem illeam; quia provocans, quantum in se erat in id consensit.

10 Non tenetur quis restituere acceptum pro eo, quod ex charitate solum, aut alterius virtutis obligatio erat debitum: v. gr. si alius detur aliquid ne fornicietur, ne blasphemet &c.

11 Qui fugiendo impetum latronum, vel iniurieorum, concutat alienas segetes, tenetur restituere damnum notabile; non autem damnum aliorum, qui illeius exemplo pari modo fugientes easdem segetes concularunt.

12 Qui minatur malum absque animo inferendi, licet justè possit infere, potest retinere, quod sic extorquere, nec tenetur ad restitutionem; quia jus accusandi, quo illi ut potest, est pretio estimabili.

13 Qui bona fide pecunias futivas a fure accepit, vel quia illi debitor esset, vel quia aliquid illi vendiderit; & eas cum propriis commiscuit ita ut discerni non possint, non tenetur comparente domino pecuniam ad restitutionem. Idem die de eo, qui ludendo falsis aleis pecuniam lucrat est, ejusque partem cum sua pecunia permixtum facio, vel amico suo donavit, quanvis scienti, non tamen cooperanti ad fraudem committendam.

14 Ferentes suffragium, ad aliquod injustum opus, tenentur singuli restituere in integrum; quia singuli cooperati sunt ad totum damnum in individuo.

15 Si quis vicit ludentem, cum falsis aleis, vel taxillis, non tenetur ad restitutionem; quia inæqualitas in hoc ludo procedit ex culpa alterius ludentis.

16 Si concurrentibus quatuor vel pluribus ad cathedralm, vel praetendentibus aliquod officium, quis spondet cum unoquoque scorsim, quod non esset adeturus illum, ubi certum est, quod lacrabitur à reliquis, & solum perder cum uno, tenetur ex probabilitate ad restitutionem; quia omnes isti contractus simili sunt habent maximam inæqualitatem, quamvis singuli per se hinc sint.

17 Qui contestatur se certè scire aliquid, & alter contendit, & adhuc vult spondere, non tenetur ad restitutionem: quia in tali causa nulla clausura, & talis sibi imputare debet suam temeritatem.

18 Quando alter colludentium novit excessum notabilem alterius in ludendo aleis, vel taxillis, vel alio ludo, & alter admonet ipsum, & de hoc contestatur quod excedit ipsum notabilitate, hic excedens non tenetur restituere pecuniam, quam lucratur, quia voluntari, & contentienti non sit injury; si tamen admonuit se & non superficialiter.

19 Quando provisio efficitur per concesum, si quis eligat dignum, omnis digniore tenetur ad restitutionem: Et dicta electio in foro externo non est & subreptitia.

20 Qui inventi crumenam plenam pecuniis, & adhibita sufficiente diligentia non reperit dominum, potest illas pecunias sibi retinere, neque proprieà est illi absolutio a confessorio deneganda; quia res qua nullum habent dominum sunt primi occupantibus.

21 Si quis daret alicui centum, ignorans quod ex iustitia, etiam illi debet, non tenetur postea solvere alia centum, &c.

DE RESTITUTIONE FAMÆ.

2747 Injuria contra famam committitur 1. Per aetum internum, nempe per iudicium temerarium; & hoc non obligat ad restitutionem, nisi ma-

nifestetur exterius alteri non manifestatis indicis levibus, ut in num. 2664. 2. Per actum externum, nempe per contumeliam, detractionem, &c.

JUDICIUM TEMERARIUM

2748 Est, quo quis sine sufficientibus indicis certò affirmat aliquod malum de proximo.

2749 Ad hoc ut sit mortale, quatuor requirentur conditiones: 1. Ut sit in materia gravi; gravitas autem, & levitas attendi debet, vel ex ipsa substantia materis, vel ex qualitate persona. Hinc veniale est temerare iudicante Petro futrum unius iuli, & de juventu patrum honesto, quod per locum aliquem transferat ad inhominem, ac de militi ad vindictam hostis; non enim infert ei gravis injury, cum de hujusmodi gloriarum soleant. Similiter veniale erit, de ignoto, aut inde determinato temerare iudicante.

2750 2. Ut iudicium formetur tangam moraliter certum. Hinc iudicio, dubitatio, aut opinio temeraria non est mortal, sed venialis, quia cum sum actus imperfeci in genere iudicij, nec totaliter tollant possessionem bona fame, non confert gravis injury, nisi alius manifestet. Nec erit mortal, si manifestes uni, vel alteri probe, & prudenti, in quibus non est periculum famæ. Inde nullum erit peccatum, suspicionem manifestare superioribus, aut iis, quibus potes, ad gravem vitandum, aut alio justo capite.

2751 3. Ut iudicium sit ex leibus conjecturis; nam si sit ex gravibus, & sumientibus, iudicium est prudens, quod prudentia discernendum relinquunt. Ea dici possunt indicia levia, que ex communis hominum usi sunt indifferencia, aut raro conjuncta cum tali affectu; ea vero sufficiens, & proportionata, que ut maximum solent cum eo esse conjuncta, ut si quis noctu per scalam senectam occule aperiens tentet, est indicium sufficiens cum iudicandi furem; secus, si die, & publice; tunc namque potius iudicari debet, clavis amissa. Item non est gravis injury certò iudicare, quod est validè probable, v. gr. juvenem inventum solum cum pueris in cubiculo in homineta tradidisse.

2752 4. Ut iudicium sit plene deliberatum; hoc est cum plena adventitiae temeritatis, & malitia gravis, & cum plena voluntatis libertate. De quo infra de peccatis.

2753 Ecce quia raro omnes quatuor allatae conditiones interveniunt, raro iudicium temerarium est mortale. Quoniam autem omnes interveniunt, est mortal, quia est gravis injury proximo contra iustitiam, sed non est opus explicare speciem mali iudicari, quia omnia mala iudicata uni iustitiae commutativa in specie infinita opponuntur: vid. num. 2757.

D E T R A C T I O

2754 Ex D.Thoma, est aliena fame per occulta verba injusta lesio, & denigratio. Contingere potest dupliciter. 1. Directe, falsum crimen imponendo, vel verum, sed occultum revelando. 2. Indirecte, bonum proximi negando, vel malitiosè facendo ex intentione nocendi fame. Modi, quibus proximi fama leditur, comprehenduntur his verbis:

Impones, agens, manifestans, in mala vertens: Qui negat, aut minus, tacit, laudare remisit.

2755 Crimen sit publicum jure, vel facto; iure, si sit de eo late sententia à iudice; factio si sit communis in multorum praesentia, aut in eo loco, vel tempore v. gr. in foro, &c. ut si faciliter promulgandum; vel si erat occultum; sicut tamen ab iis, qui sciebant, promulgatum ita ut multi de eo loquantur; præterim quando crimen ad loquacium notitiam pervenit, & apud eorum linguis versatur. Universaliter publicum confertur, quando circumstantis atentis prædenter exigitur crimen faciliter promulgandum: vid. in tom. 2. num. 72.

2756 Gravitas attendi debet ex qualitate rei, & conditione persone. Hinc de Prelato optimæ famæ, dicere, quod sit affluctus mentiri, est grave contra famam.

Regulariter non est mortale revelare defectus naturales, v. gr. quod sit ignavus, stupidus, illegitimus, &c. nisi inde aliquod damnum sequatur; quia non sunt defectus morales culpabiles. Nec est mortale dicere

De VII. Præcepto Decalogi. Cap. IV.

dicere defectus morales in generali, v. gr. esse superbum, iracundum, &c. quia prudenter de naturali inclinatione dicta cententur.

2757 Mortaliter peccas, & detrahis, si de determinata persona in generali dicas. Te scire quid de illo, quod si dicas, scis eum magno rubore affluirus. Non est mortale, de aliquo ignoto vel indeterminato male loqui, nisi redupet in aliorum damnum; mortale autem de Monasterio Religioso in communis male loqui. Non tenetur explicare in quo genere detraxit: quia fama est ejusdem speciei: v. num. 2753.

Nec numerum personarum, quibus detraxit: debet tamen dicere: Gravior detraxi pluribus. Alias non explicas peccatum, quod patrasti. Debet exprimi, si fuerit per libellum famosum, quia notabiliter aggraverat. & lxxd.

2758 Non est mortale revelare peccata mortalia proximi, qui secundum hominum existimationem, five ratione sui, five ratione personæ, aut alterius circumstantie, non sunt infamatoria, nec aliud damnum inde sequitur v. gr. de milite, aut nobili, quod duellum committeret: quod juvenis pro parum honesto habitu sit fornicatus, &c. nam de similibus jačari solent.

2759 Non est mortale. 1. Si quis delictum infamatorium contra ipsum ab alio factum uni, vel alteri viro prudenti non divulgarer manifestet; quia non centrifetur lesio gravis. 2. Si illud contra se commissum amico referat, non animo ledendi, sed leniendi dolorem; quia humana conditio non patitur, ut quis gravem offendat recipiat, & non se dolet, ac querat solamen. 3. Si manifestes delictum occultum, quod mortaliter certò scis brevi futurum publicum, vel per sententiam iudicis, vel per facti evidentiam. 4. Si infamem in uno delicto, de alio valeat affini, seu conexo, aut quod persona simili conditions committere solent, infames; ut de lufore, quod sit blasphemus: secus, si de disparto.

5. Non est mortale, sed veniale, illud referre sub dubio, vel ex auditu, etiam si audiunt, credant; quia id imputatur eorum levitat. Quod si prudenter, auditores esse leves ad credendum, vel si id referat animo nocendi, tunc peccat mortaliter, sed contra charitatem, qua obligamus ad non inferendum alteri malum, sed non contra iustitiam; quia talis actus non est ex natura sua ablativus famæ, nisi relatum firmes autoritate, dicendo te id audivisse à persona fide dignis.

6. Similiter delictum in uno loco publicum in alio ubi est ignoratum, publicare, non est mortale, nec contra iustitiam: quia per publicationem delicti in uno loco, amitti jus ad famam; unde licet in loco temeto, ubi id ignoratur, habeat famam, non habet jus ad famam; nec contra charitatem, nisi sit animo nocendi; hinc sine scrupulo videmus, delicta gravissima in uno loco publica, per historias, & typos usque ad remotissimas partes; ubi libi perveniant, una cum ipsis reis publicari.

2760 Nullum est peccatum. 1. Manifeste delictum, aut vitium aliquod Superiori, Patti, &c. pro correctione. 2. Ad impedientem damnum innocentis; unde licetum est opportuno modo monere proximum, quod Peter, qui eius domum frequentat, sit fur, & inde caevis; quia illa non est officio, sed defenso, nec quis habet jus ad famam cum damno proximi.

2761 Peccat mortaliter tam contra charitatem, quam contra iustitiam, qui alteri falsum crimen imponit, five in iudicio, five extra, ad elcidendam detractionem auctoritatem magnam, sibi notiam, aut calumniam, vel ut suam iustitiam, & honorem defendat; quia mendacium est ab intinsecus malum, in neque certo mortis pericolo cohonestari valeat: ex num. 143. & 225. Inde in iudicio adsevit perjurium tam ipsius imponens, quam refutum, ad quod ipse principali cooperari debet, testes subornando ad falsum. Hinc ait D.Thom. Falsum proponere in nullo casu licet alii; adeoque qui calumniam tibi imponuit, habet jus strictum, ut non ledatur in fama, fraude, dolo, aut mendacio; quia mendacium infamatorum non est medium proportionatum ad defensionem cum moderamine inculpate mea.

2762 Unde tunc solum licetum est tibi crimen detractionis, seu calumniorum occultum, sed verum, revealare, ut sic te defendas, & ejus calumniam elidas, reddendo eum inhabilem, mendacem, nullius fidei, &c. si alia tibi non suppetat via; quia tunc uteris medio pro-

portionato ad defensionem cum moderamine inculpate tutelæ. Quod si alia tibi suppetat via ad defensionem, eum infamare non potes, neque iure compensationis, quia est vindicta, juxta dicta a num. 2085. vid. in pag. 3. Propri. 43. & 54. ab Inno. XI. damn.

2763 Infamare seipsum, revealando occultum delictum sine rationabili causa, ex levitate, non est mortal, sed veniale, nisi id cedat in damnum, aut scandalum aliorum; quia sicut quis est dominus bonorum fortuna propria industria acquisitorum, ita & bona pars, pariter propria industria acquisite, ejus solidum dicitur prodigus. Immò potest esse actus virtutis; si fiat ob subeundam penam condignam, aut ob humiliatatem, ut plures Sancti fecerunt.

2764 Venialiter, non mortaliter peccat, qui ad vitam non levia, sed gravia tormenta sibi falsum crimen imponit, ob quod est morte puniendus, aut mutandus; peccat venialiter, quia est incendax; non mortaliter, quia non est mendacium perniciolum, sed officiosum; non enim cooperatur morte direcè, & per se, sed indirectè, & per accidens; direcè vero vult gravia tormenta morte equivalentia vitare, qua ratione licet infirmus mortem sibi eligit, ut sectionem membris, aut crux declinet; v. à n. 2075. Peccat autem mortaliter si addat juramentum, ratione perjurii; vel si id cedat in damnum, aut infamiam alterius, quia non est dominus bonorum, aut fama alterius.

C O N T U M E L I A

2765 Est injuria, qua alteri crimen, aut aliis defecit in ejus praesentia obiectior, v. gr. appellando furem. Unde à detractione differt, sicut rapina à furto; nam detractione ledit proximum in absentia, contumelia in praesentia; hinc illa ledit solam famam, ita vero famam, & honorem, adeoque est ex se peccatum mortale, nisi parvitas materie, aut defectus plena delibera exscut.

2766 Non peccat Superior, si subdito verbum contumeliosum obiectat, non animo inhonordandi, sed humiliandi, aut corrugandi, nisi excedat in modo. Sic Christus Apostolos multos vocavit, & Paulus Galatas infensos.

2767 In Regnus Hispaniarum contra quaslibet personas Ecclesiasticas, aut secularies, que in pulpito, cathedra, typis, aut manuscriptis, contra Religiones, Religiosas personas, aut in censoribus opinionibus, injuriis, & contumelias proculerint, Tribunal Supreme Inquisitor Hilpin. infligit penas excommunicationis majoris, exilio, & privationis officii, si quo in Sancto Tribunal gaudent, idque per tria decreta novissime de anno 1696, die 19. Octobris, ubi comprehenduntur omnes transgressores, typographi, & cooperatores, publica Panormi die 6. Februario 1697.

2768 Convictum, & impropterum, convenienter cum contumelia, similiter deriso & subfannatio, que motibus injuriis corporis fieri solet, murmuratio vero & susurratio, cum detractione. Murmuratio, est qua quis falsum aliquod publicum, quod posset in bonam partem accipi, in malam partem accipit, ut Lucas cap. 11. in Bezelchus Prince Demoniorum ejicit demonia. Est mortal, si habeat faciem detractionem gravem. Susurratio, est allocutio mala de proximo ad tollendam amicisam ipsam cum aliis.

2769 Usurpo, amicitiam reconciliando; Communiatio suis honorum, vel petendo veniam, vel ho-

noriſcē ſalutem, aut per aliam honorificam demonstrationem. Detractione famam, non minus, quam furba fortuna, quia ex Prov. 22. Melius est nomen bonum, quam divisus multa.

2770 Qui imposuit crimen falsum, tenetur restituere famam, crimen retrahendo coram illo, apud quos fuit impositum, & eodem modo, nempe publice, si publice. Etiam si exinde ipse infamerit; quia (ut ait Scotus in 4. dif. 15. queſ. 4. list. C.) fama detractione prævalit fama detractionis; nam illi jūtē competit fama, huic iusti; unde non est huic debita fama: Et id īde direcē offendens innocentiam alterius, indirecē innocentiam suā, non sive propriè diffamat se, sed amore.

Muruzatio
et sit peccatum
et mortal
habere debet
sociis exarci
de tractio
in mala reg
teru.

Ambores falsam laudem, qua iste post accusationem mendacem indigens est; v. num. 2776.

2771 Beltrandus in 8. præc. ex Bonac. ait, esse valde amarum hunc restituendi modum; unde sufficere putat, si de persona infamata in generali dicatur: *Quod sit persona viruosa, & honoris, & quod ii, qui mala dixerunt, decepi sunt, & quod tempus id discernere faciet.*

2772 Si primi auditores alii divulgaverunt, tunc principialis detractor, si publicè diffamavit, etiam apud alios restituere famam tenetur, quia tunc ipsi imputatur totum dampnum, & divulgatio, excusare potest impotencia moralis, puta si adeo infamia divulgata reputatur, ut moraliter impossibilis sit, restituere apud omnes: *Vide detractoris angustias.*

Si vero occulè detraheret, tenetur restituere, ut moraliter impossibilis sit, restituere apud omnes: *Vide detractoris angustias.*

2773 Quando quis est impotens ad restituendam famam, non tenetur eam pecunia compensare; quia fama, cum sit altioris ordinis pecunia, non potest ejus pretio compensari: v. num. 2770. & 2103.

2778 Solitus infamare, seu detrahere, tenetur restituere, si lœdat apud simplices, & idioras; quia hi fons faciliter credere, in modo divulgare; unde tunc est verus fama sit. Et tota ratio, quod non tenetur, si apud viros prudentes, ac timoratos detraheret, est, quia illi non cedunt, inde non est in re facta lœdo; ut in num. 7766.

AUDIENS DETRACTOREM

2779 Si detractioni gravi consentiat directè, videlicet inducendo, movendo, excitando, quodque fieri solet, etiam interrogando, peccat mortaliter, tam contra charitatem, quam contra iustitiam, sicut dictum est de eo, qui cooperatur ad damnum proximi in bonis fortune; unde ad restitutionem tenetur iuxta ibi dicta.

2780 Qui folium consentit indirectè, non excitando, sed ea complacendo, & se delectando, peccat mortaliter contra charitatem, quia delectatur de malo gravi proximi; sed non contra iustitiam, quia non est causa efficacis damni famæ, nisi impedit teneat ex officio, ubi est Superior. In modo etiam mortaliter peccat, si potius sine incommmodo impedit, non impedit, sed audiat, etiam si non complacat, juxta dicta de charitate erga proximum. Hie autem ultimus raro peccat mortaliter, quia regulariter causa excusans adest.

2781 Causa mortaliter excusantes sunt. 1. Si detractionis sit levitas. 2. Si sit gravitas, si tamen coram uno vel altero prudenti. 3. Si rationabiliter patet auditore non creditur. 4. Si advertas tuam resipitiam, aut monitionem non profutaram, quod contingeret potest, vel quia audiens est longe inferior detrahere, quia detraheret effusione, ira accensus &c. inq. sepe monitis potest esse exceptio ad maiorem, aut feruideretur detractionem. 5. Si non es mortaliter cenus, quod loquens loquatur iniuste, & de gravi criminis oculo. 6. Si judicas detractionem habere sufficientem, videbile, ne consilium petat, ut sum dolorem leniat, ut te utiliter moneat, &c. 7. Si times grave damnum, vel graviter tua interfici, ut non reparare defendere infamiam. 8. Quando ex rationabili verecundia, aut pusillanimitate non audes resistere, & infamia proximi non est ita gravis, ut judices cum tanta sua difficultate impaire, ita fecerit Tambur. Ratio est, quia charitas non obligat cum gravi incommmodo, sine necessitate, aut utilitate.

Scotus in 4. dis. 15. q. 4. Mafr. in Theol. mor. dis. 8. q. 3. Joan. la Crux 7. præc. pag. 236. Bonac. tom. 2. pag. 515. Tamb. tom. 1. pag. 290. Bufe. lib. 3. rr. 6. cap. 1. Diana in plur. loc. Mendo & Detraher. Clericatus cap. 104.

A RESTITUTIONE FAMÆ QUIS EXCUSATUR

2776 P rimò, si fama non sit abla, quatenus auditores prudentes non crediderunt; quod contingere solet, quando detraheret nullius est fidelis: in quantum sapienter est mendax, detraheret, ac loquax, & auditores sunt vii timorati, ac prudentes. Vel quando quis detrahit, ostendendo passionem, iam, aut odiū, tunc sapienter non credunt, sed jugant dixisse ex ira, passione, &c. quia tunc nulum potest est damnum: v. num. 2778.

2. Quando prudenter existimatur, infamiam esse obviationi tradidit; quia tunc cessavit damnum, & periculosis est memoriam delicti restitutio perficiari. Tempus, quo censeri possint oblitera, remittitur prudentiis Confessarii, & vii experti: id maximè colligi potest, si notabiliter tempore elapsio, nulla sit facta mentio delicti.

3. Quando fama est alia via recuperata, v. gr. per testimonium alterius personæ fide dignæ, vel per vitam exemplarem.

4. Si delictum occultum, quod dixisti, fiat alia via publicum.

5. Si restituere non possit sine jactura boni altioris ordinis, puta animæ, vita, membrorum, vel famæ tua longe majoris valoris; hinc Prelatus non tenetur restituere famam personæ vilis, nec vir valde illustris plebejo, si id non possit sine jactura propriæ famæ, sed sufficit, si infamatum laudet.

6. Si is, cui detraheret, tibi pariter detraheret, & non vellet restituere, quia tunc uteris compensatione, si infamia non regundet in alios. 7. Si infamatus spon-

DE VIII. PRÆCEPTO DECALOGI.

Non falsum testimonium dices.

MENDACIUM

2782 E st enunciatio falsa cum conscientia oppositi, & cum voluntate fallendi. Est triplicis: Pernicisum in damnum alterius. Jocofum ob delectionem, & Officofum ob utilitatem. Pernicisum, si sit in damnum grave, est mortale. Jocofum, & officofum, regulariter est veniale, nisi sit adjuncta circumstantia, ob quam aliam virtutem à veritate distinetam graviter lœdat.

2783 Hinc venialiter peccar potest, si negat peccatum veniale, quod commisit, aut fateatur, quod non commisit: quia solam veritatem lœdit: si peccat mortaliter, si confiteatur veniale, quod non commisit, quod sit materia totalis Sacramenti; quia cum nullam det veram materiam, facit Sacramentum nullum, & sic committit sacrilegium. Item à mortali non excuso Sacerdotem,

De VII. Præcepto Decalogi. Cap. IV.

tem, si dum facies vestibus induitur, aut est indorus proxime celebratus, mentitur, ob scandalum, quo audiens mendacium advertens posse. Sacerdotes contemnere, & viles habere: v. num. 143. & 1559.

APPENDIX XXXV.

Excludenda à Mendacio.

1 A mendacio excluduntur etiam joci, qui ita proferuntur, ut facile sit intelligere, falsum esse, quod exterius enunciatur: adest enim animus fallendi, licet fortasse audiens propter simplicitatem suam serio acceptus sit.

2 Amphibologia seu orationes ambiguæ mendacia non sunt, quando enuntiantur cum sensu, qui verus est & proprio animo intendit, tametsi intelligat, audiens alterius sensum, qui falsus est acceptum esse: hanc enim deceptionem enuntiatione sua efficeret non intendit quamvis permittat & ceteroquin loquitur in sensu proprio.

3 Si signum seu vocis, seu facti, per se, aut per circumstantias determinatum sit ad unum eumque falsum sensum, non est locus equivocationi, sed est verum mendacium. Nam, ubi est determinatio externa significacionis ad unum, ibi non est sensus ambiguus; consequenter si homo aliter in mente esse cognoscatur, quam foris significat, propriè mentitur.

4 Si equivocatione omnino aliena sit à loquacium conseruendae, & in externa locutione nec explicitè, nec implicitè significetur, à mendacio excusat non potest, quando animo fallendi sit: quare si tale perniciosum mendacium sit, orientur exinde restitutionis obligatio, ut si viatori querenti, an in sylva latro sit, respondas non est latro in sylva subintelligendo non comedere cum in sylva & exinde perenti sequatur damnum.

5 Equivoque locutio, aut dissimilatio veritatis, si justa ratione non utatur, licet mendacium non sit; tamen culpa non vacat, & dolus malus censetur.

6 Calliditas hæc in sermonis ambiguitate animique duplicitas est propria hominum non bonorum, ac prudentium, sed perversorum & humanae societatis inimica metetur ut à talium hominum consilio ac familiaritate caveamus.

Duo casus.

1 Causa pecuniam mutuò sibi datum fideliter solvit Titio mutuant; si poseta in iudicio convenit, si alia probations desint, juratus dicere potest se hunc mutui contractum non instituisse, intellige tali modo obligatio-nis ut si solvere debet; nisi interrogatio magis determinetur, nempe utrum illo unquam modo mutuam pecuniam à Titio accepit, tu autem respondeas nullo modo, aut ratione non acceperis, mendacium erit, quia mente aliquid retines, quod exterius, nec explicitè, nec implicitè proditur ex circumstantiis.

2 Titius sub iuramento interrogatur utrum veniat ex loco, qui falso existimat peccato infectus, jurare potest se inde non venire intelligendo ex loco, qualis existimat. Quod autem multi addunt, & si locus infectus sit, si tamen celester transiens certò credat se peccato infectus non esse, jurare eum posse se non transisse, id difficultatem habet: quia interrogatio absolutè formari solet, utrum quis quomodo cumque transierit, cum facili sit praescire si sit peccato infectus etiam non advertentem pestilenta in corpore, aut vestibus corpori: profectò in externo foro talis ut perjurus non immunita punierit critique etiam cotam Deo.

TESTIS

2784 Q uis falsum testatus est scienter, tenetur se retractare cum equali, & paulo majori suo damno, quia in equali danno potior est ratio innocentis. At non tenetur se retractare, si sit mortaliter cenus, retractationem non profutram; quia nullus obligatur ad opus inutile; nec si testis fuit ultimè punieatur critique etiam cotam Deo.

Examen Ecclesiast.

mus, & reus repertus sit convictus per alios testes; quia tunc non est causa efficax damni. Nec cum suo damno longè altioris ordinis: v. n. 2766. Si vero falsum testatus est ignorantiter, inadvertenter, & sine peccato mortali, tunc tenetur le terraque; at non cum notabilis suo damno, etiam minori; sed est discurrendum, sicut de restitutione ex re accepta: v. n. 2691.

De res, & teste: v. à num. 1738. ad 1764. 364. & fusæ in tom. 2. cap. 2. praefertim num. 73.

CASUS DE INSTRUMENTO.

2785 P erus amist quoddam instrumentum publicum, & legitimum, v. gr. testamentum; &c. an peccat graviter, si aliud simile privatim conficiat.

Relp. In foro externo hunc presumi falsatum, & puniri; quia de veritate non constat. In foro autem conscientia (de quo est sermo) non peccare mortaliter, sed ad summum venialiter, docet Arsdekin in tom. 2. pag. 159. quest. 13. cum Mendo in platera dis fert. 13. quest. 17. Navarr. cap. 17. num. 168. quia nulli damnum, aut injuriam inferit; sed solum peccat contra veritatem, non facti, aut scripturæ formalis, sed scripturæ materialis; quatenus proponit scripturam illam materialiter credendam esse instrumentum autoritate publica primò consecrum. Plures apud Arsdekin cum à veniali, & à mendacio excusant. Idem tenent Baufus, & Sa apud Ant. à Spir. S. tract. 5. de jor. dis. 1. sect. 9. num. 54. qui eos sequitur tantum quoad privatas scripturas: At in consulis nostram sententiam problemat vocat, plurius rationibus & autoribus confirmatur.

SECRETUM NATURALE

2786 I mponitur, vel exprefit, ut Tibi dico sub sillo gillo confessionis, sub secreto naturali, ut nemini dicas, &c. vel implicitè; Tibi dico, ut amico pro confilio, ut dolorem leniam, &c.

2787 Obligat sub mortali, si res sit gravis considerationis, & ejus violatio cedar in grave damnum, aut in gravem displicientiam ejus qui secretum commisit; quia tunc violatio secrete validè nocet societati humanae, & est gravium discordiarum causa. Quid est verum, etiam si uni, vel alteri viro prudenti dicas, si qui secretum imposuit, iis specialiter non velit secreteum revelandum. Idem dic de literarum injuria aperte, nisi prudenter presumas auctorem littera non invitum, aut nisi id facias ad vitandum grave damnum inustum, quod inde prudenter times.

2788 Magis peccat Secretarius, & Notarius publicus, qui tenentur ex officio, & sub juramento ad secerum. Non est peccatum revelare secretum naturale, etiam juratum ad impedendum damnum publicum, aut tertia personæ innocens, seu si secretum sit de delicto patrando. Est autem mortale illud revealare, si damnum sit jam securum, & non pendeat in futurum: vid. num. 126. 1704. à 1733. ad 1736. 1633. 1696. & 1697. & tom. 2. à num. 53.

Scotus in 4. dis. 15. q. 4. lit. F. Mafr. in Theol. mor. dis. 11. q. 9. Joan. la Crux 8. præc. Bufe. lib. 4. cap. 3. dub. 4. 6. & 7. lib. 5. cap. 3. dub. 2. num. 6.

APPENDIX XXXVI.

Casus praticus.

1 S i Titius homicida lateat, & pro eo innocens Caijus sine fraude Titii in questionem adducatur sit, non oportet Caij liberandi gratia crimen occulatum Titii prodere; cum nec ipse Titius qui secretum tibi commisit, se cum equali periculo prodere teneatur ad impedire mortem Caij, cuius causam non probabit, nisi indirectè & per accidens. Si tamen Titius fuga sibi consulebit posse, tum debet prodito suo facinore, etiam cum fame aliquali jactura liberare Cajum: Sin ille id facere recusat, licet tibi eo de fuga prius momio revelare secretum, Caij liberandi cauta.